

Funcțiile peisajului în opera cronicarilor

Dumitrița Smolnițchi, dr., conf. univ.

Summary

Natural is mandatory element of any functioning epic space. The first descriptions of nature, whether conventional and manassian inspiration, we find the chronicler Cranes - initiator of artistic historiography. Great Moldovan historians realized landscapes which have multiple functions: from arranged decor until the express moods of the characters, followed by the life and movements. The power of landscape suggestion is due both of detail, as well as a wide chromatic range. In landscape descriptions, visual images meet with the auditory played by interjections and onomatopoeic words. Natural phenomena are often used by historians as a comparison. Moldavian chroniclers use landscape to refresh their narration and to do an unforgettable style.

Cadrul natural reprezintă elementul spațial obligatoriu al oricărei desfășurări epice. Descrierea peisagistică, alături de alte moduri de descriere, ține de „un stil de inventariere plastică, ducând la configurarea unui tablou”. Primele descrieri ale naturii, fie ele convenționale și de inspirație manassiană, scrise în limba slavonă, le găsim la cronicarul Macarie – inițiatorul istoriografiei artistice. Cel care primul își scrie letopisețul în limba română a fost Grigore Ureche, urmat de Miron Costin și Ion Neculce. Lipsa retorismului și naturalețea expunerii au conferit operei cronicarilor adevărate calități literare. Descrierea e plină de tablouri vii ale trecutului, de comparații plastice, de expresive portrete literare și tablouri ale naturii. Marii cronicari moldoveni realizează peisaje, funcțiile cărora sunt multiple: de la decor aranjat în vederea obținerii unui efect plăcut până la exprimarea dispoziției sufletești a personajelor, însoțindu-le viața și mișcările.

Iată, spre exemplu, cum apare, de sub condeiul lui Gr. Ureche, descălecarea Moldovei de către Dragoș-vodă: „...păștorii... au nimerit la apa Moldovei, locuri desfătate de câmpi deșchiși, cu ape curgătoare, cu păduri dese, și îndrăgind locul, ... au discălicat întâi supt munte, mai apoi, adăogându-să și crescând înainte, nu numai apa Moldovei, ... ce s-au întins până la Nistru și până la mare”. ([Letopisețul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor care scrie de la Dragoș până la Aron-vodă](#)). Astfel întemeierea Moldovei apare profilată pe fundalul încântătoare naturi cu piscurile ei muntoase, cu pădurile seculare, luncile îmbietoare și râurile repezi. Aceste creionări peisagistice ale lui Gr. Ureche vor fi amplificate de M. Costin în *Poema polonă*: „...ochiul cuprinde luncile Prutului în care se oglindesc câmpiile curate ce se întind până la Nistru, câmpii care se arată ca o întindere fumurie, sau ca mărime asemenea oceanului. Nistrul cel măreț...curge printre stânci sculptate natural, ca și cum ar fi lucrate de mână de om... Valurile Nistrului, în umbră, udă maluri cu pereți strâmți, și fluviul poartă război cu Febus ca să prindă razele lui, căci stâncile aplecate îi ascund cerul... Peste tot câmpii mănoase, pășuni întinse; care alte pământuri în lume se pot asemăna cu acestea?”. Cronicarul, notează istoricul literar N. Cartoian, dă dovadă de „un deosebit simț pentru farmecul idilic al naturii” [1, p. 37].

În antiteză cu acest decor încântător al amplasării Moldovei apare, în letopisețul lui Gr. Ureche, tabloul țării năpăstuite de secetă: „...mare secită s-au tâmplat în țară, de au secat toate izvoarele, văile, bălțile, și unde mai nainte prindea pește, acolo apa, și piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de secită, dobitoacile n-au fost având ce paște vara, ci le-au fost dărâmand frunză. Și atâta praf au fost, când să scornia vânt, cum s-au fost strângând troieni la garduri și la gropi de pulbere ca de omăt. Iar dinspre toamnă, deacă s-au pornit ploii, au apucat de au crescut mohoară și cu acelea s-au fost oprind sărăcimea foamea...”; ([Letopisețul Țării Moldovei de când](#)

[s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viața domnilor care scrie de la Dragoș până la Aron-vodă](#)) sau, în cronică lui M. Costin, imaginea Podoliei năpădită de lăcuste: „Numai ce vădusem...cum să ridică deoparte ceriu, un nor sau o negură. Ne-am gândit că vine o furtună cu ploaie, deodată, până ne-am timpinat cu nourul cel de lăcuste, cum vine o oaste stol. În loc ni s-au luat soarele de desimea muștelor...Rămânea pământul negru, împutit... Nice frundze, nice pai, ori de iarbă, ori de sămănătură, nu rămânea”. (*Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche – vornicul*).

Sunt peisaje dezolante, pline de sugestie. Scenele se desfășoară treptat, fiind împetrițate iscusit cu detalii. În descrierile peisagistice imaginile vizuale se îmbină cu cele auditive redată prin interjecții și cuvinte onomatopice.

Deseori cronicarii adaptează mijloacele naturii anumitor situații, după necesități, istorisind sau portretizând cu vioașie sau înduioșare, cu umor sau indignare, cu tristețe sau patos. În opera lui M. Costin barbarii veneau „ca un nor de lăcuste fără umăr”, ostașii poloni dau în apele Prutului „ca oile spăimântați”, iar Vasile-vodă Lupu era „ca un leu și la hire și la trup”. (*Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche – vornicul*).

Pentru a reuși să zugrăvească cât mai viu tabloul luptei de la Stănilești, și I. Neculce apelează la elementele naturii: „[...] au trecut tătarii și turcii tot în sus, ca cum ar merge niște lăcuste”, sau „cum arde un stuhu mare, trestie, pe niște vînt mare, așa se vedé focul ieșind din puști” (*Letopisețul țării Moldovei de la [Dabija Vodă](#) până la domnia lui [Constantin Mavrocordat](#)*).

În altă parte, vorbind despre viața grea a oamenilor simpli, Neculce zice: „Lacrimile săracilor nici soarele, nici vîntul nu le poate usca”. Aron-vodă este prins noaptea „de s-au umplut toată țara de spaimă”, și episodul cu oștenii lui Dimitrie Cantemir care au legat un detașament de turci adormiți pe cîmp, are loc tot noaptea, cînd frica are ochi mari, și „pre cîmpu să vedé focurile ca stelele” ș.a.m.d.

Cu alte cuvinte, de cele mai multe ori imaginile peisagistice au rol de comparații. Fenomenele naturii, ca elemente comparative, sunt folosite de cronicari pentru redarea plastică a acțiunilor omenești, pentru învederarea stărilor sufletești ale eroilor letopisețului. Ele sunt chemate să-i dinamizeze narațiunea, să-i mărească puterea de sugestionare. Astfel, pentru a reliefa bucuria care-l cuprinsese pe Petru Rareș când reveni la domnie, Gr. Ureche scrie: „fu bucuros foarte și inima i se veseli, cunoscând că, cum să rădică o negură întunecată și să răsipește, așa și el curăța de scîrba ce-i zăcea la inimă” sau, pentru a sugera tristețea care cuprinsese țara la aflarea știrii despre căftănirea lui Aron-vodă Tiranul, cronicarul notează: „...norocul cel bun al țării să schimbă, că după noroc bun, iată veni și rău, ca cum ar fi de la dumnezeu însemnat, după vreme bună și senin, să vie vreme rea și tulburată, după domnie lină și blîndă, să vie cumplită și amară”. (*Letopisețul Țării Moldovei de când s-au descălecat țara și de [cursul anilor și de viața domnilor care scrie de la Dragoș până la Aron-vodă](#)*).

Tot la comparații cu fenomenele naturii recurge și M. Costin, de pildă, pentru a descrie prăbușirea lui Vasile-vodă Lupu. Năruirea munților, surparea malurilor, căderea copacilor – toate îl fac pe cititor să pătrundă mai adînc dramatismul situației: „Precum munții cei înalți și malurile cele înalte, cînd să năruiesc de vreo parte, pre cât sunt mai înalți, pre atîta și durât fac mai mare, cînd să pornesc, și copacii ce înalți mai mare sunet fac, cînd să oboară, așa și casele celea înalte și întemeiate cu îndelungate vremi cu mare răzsipă purceg la cădere, cînd cad. Într-acela chip și casa lui Vasile-vodă, de atîția ai întemeiată, cu mare cădere și răzsipă și apoi și la deplină stîngere au purces de atuncia”. (*Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă încoace, de unde este părăsit de Ureche – vornicul*).

De notat că până și reflecțiile moralizatoare caracteristice letopisețelor din secolul al XVII-lea, cronicarii le fac accesibile tot prin folosirea imaginilor axate pe elementele naturii. „Și ca apa în cursul său cum nu să oprește, așa cursul al lumii nu să contenește”, zice M. Costin.

Așadar, cronicarii reînvie frământările trecutului pe fundalul unei naturi variate, care nu e doar un simplu decor, ci se transformă într-o ambianță sensibilă la vibrațiile sufletești ale omului. Descrierile peisagistice sunt bogate și variate, în ele descoperim semnele unității originare a lucrurilor.

Bibliografie

1. Cartoian, N., *Istoria literaturii române vechi*, București, Minerva, 1980.
2. Rotaru, I., *Valori expresive în literatura română veche*, v. I., București, Minerva, 1976.
3. Sorohan, E., *Introducere în istoria literaturii române*, Iași, Univ. „Al. I. Cuza”, 1997.